

///// zpráva z konference ///

Dialogy mezi vědou a filosofií ve 20. století. Filozofická fakulta Západočeské univerzity v Plzni, Plzeň 13. června 2011.

Anna Lukešová

Dne 13. 6. 2011 se v prostorách Fakulty filozofické Západočeské univerzity v Plzni uskutečnila doktorandská konference s názvem *Dialogy mezi vědou a filosofií ve 20. století* a upřesňujícím podtitulem *Za hranicemi pozitivismu*. O uspořádání akce se postaral tříčlenný organizační tým z řad studentů doktorského oboru teorie a dějiny vědy a techniky, kteří pro tyto účely získali finanční podporu v rámci vnitřní grantové soutěže ZČU (projekt SVK1-2011-007).

Konference navázala na tradici doktorandských setkání, která se při oboru teorie a dějiny vědy a techniky (dále TDVT) pořádala na Katedře filozofie FF ZČU v minulých letech již sedmkrát. Letos poprvé se organizační tým rozhodl otevřít akci pro okruh zájemců i mimo ZČU. Díky tomuto zpřístupnění konference měli doktorandi ZČU, ale právě nejen oni, možnost diskutovat s dalšími kolegy z různých pracovišť České a Slovenské republiky. Příspěvek k zadanému tématu vztahu vědy

a filosofie a obohatit odbornou diskusí o své názory přijeli doktorandi z Karlovy a Masarykovy univerzity, ale také ze Slovenské akademie věd v Bratislavě a z Univerzity sv. Cyrila a Metoda v Trnavě.

Konferenci zahájil úvodním slovem vedoucí Katedry filozofie doc. Nikolaj Demjančuk, který krátce charakterizoval doktorský studijní program TDVT s tím, že doufá v další rozvoj spolupráce mezi doktorandy z různých vzdělávacích ústavů. Poté bylo předneseno celkem patnáct příspěvků ve třech tematicky vymezených sekcích. Dopolední sekce byla věnována alternativním (rozuměj alternativním k různým formám pozitivismu) přístupům k poznávání a vědě, zbylé dvě sekce pak paralelně probíhaly odpoledne. V sekci A byly diskutovány problémy vědecké metodologie a historiografické metody jako jejího východiska; sekce B byla potom věnována vztahu filosofie a vědy v konkrétních vědeckých disciplínách (např. aplikovaná etika v medicíně aj.).

Dopolední sekci příspěvků otevřela studentka domovské Katedry filozofie ZČU Marie Benediktová příspěvkem nazvaným *Vliv Kantova pojetí prostoru na geometrii C. F. Gausse*. Vedle takto ohlášeného tématu významu filosofie matematiky I. Kanta pro formování pojetí geometrie a prostoru C. F. Gausse se Benediktová zabývala také změnou

v rámci filosofie matematiky, která se na konci dvacátého a počátku dvacátého prvního století odehrává právě pod prizmatem Kantova pojetí.

Jan Janský, rovněž z Katedry filozofie ZČU, pokračoval příspěvkem *Myšlenkový monismus jako filozofické východisko*. Představil v něm základní ideje monistické filosofie dnes již nepřilíš známého českého myslitele Rudolfa Steinera, formulované na konci devatenáctého století. Jádrem Steinerovy koncepce je introspektivní analýza myšlenkové aktivity a specifické uchopení vztahu myšlení – zkušenost. Právě pro introspektivní zkoumání je podle Janského možné tento přístup srovnávat s pozdějšími formami fenomenologické filosofie.

Interdisciplinárně laděný příspěvek s názvem *C. G. Jung – opomíjená cesta poznávání* přednesl Tomáš Daněk, který působí ve výzkumném centru Nové technologie na ZČU a současně studuje na Katedře environmentálních studií na Masarykově univerzitě v Brně. Daněk poukázal především na odolnost Jungova přístupu vůči pozitivistickému paradigmatu a na jeho schopnost posouvat hranice dobových představ o vědeckosti. Podle Daňka Jung tímto přístupem v jistých bodech vlastně předznamenal Feyerabendovu filosofii.

Právě Feyerabendovu filosofii a jeho „anarchistický“ přístup k poznání představila v dalším pří-

spěvku Kamila Švajgrová, studentka Katedry filozofie ZČU. Zaměřila se na Feyerabendovu kritiku přísně vědecké linie poznávání a představila jej jako humanistického myslitele blížícího se ideálům postmoderní filozofie, což ji také přivedlo k otázce významu jeho myšlenek pro dnešní společnost. Její příspěvek nesl název *P. K. Feyerabend v odlesku postmoderního ideálu poznání*.

Odpolední část programu zahájil v sekci A Martin Vondrášek z Katedry filozofie ZČU s příspěvkem *Thomas Kuhn a vědecká metoda*. Vondrášek se zamýšlel nad otázkou, v jakém ohledu se Kuhn rozchází s představou jednotné metody vědeckého poznání. Takto stanovené téma mu umožnilo představit Kuhnovu teorii, podle níž probíhá vědecký vývoj v diskretních etapách (a je tedy diskontinuální a nekumulativní), stejně jako externalistický charakter Kuhnovy pozice, totiž jeho názor, že lze změny ve vědě vysvětlit působením vnějších, především sociologických faktorů.

Vondráškův kolega z oboru TDVT, Libor Benda, na spojitost Kuhnovy metody se sociologickým přístupem navázal. V příspěvku nazvaném *K otázce vlivu díla Thomase S. Kuhna na sociologii vědeckého poznání: Kuhnova historiografická metoda* se zaměřil na historické práce T. Kuhna publikované před vydáním *Struktury vědeckých revolucí* a jejich význam pro zkoumání

vědy a vědeckého poznání rozvinuté v rámci tzv. sociologie vědeckého poznání. Benda se blížeji zabýval teorií Barryho Barnese, jednoho ze zakladatelů sociologického přístupu, podle které motivy inspirativní pro sociologický diskurz v teorii vědy lze nalézt již v těchto raných Kuhnových pracích.

V obecnější rovině se problematikou *Mezi historie vědy jako metodického východiska* zabýval Jaroslav Růžička z Katedry filosofie Masarykovy univerzity. Obrátil se k badatelům tzv. historické školy filosofie vědy a diskutoval schopnost historie adekvátně reprodukovat vědecké myšlenky a problémy spojené s nutností interpretace historických dat. V neposlední řadě předložil úvahu, nakolik jsou některé rysy, které historická škola vědě přisuzuje, dány samotným historickým přístupem.

K diskuzi se připojil Jiří Nenutil s polemickým esejem *Etické problémy metody interpretace historie 20. století*. Nenutil, taktéž student TDVT na Katedře filozofie ZČU, své téma vztáhl především k problému, jak interpretovat události druhé světové války s ohledem na edukativní i humanistickou potřebu. Při této interpretaci dochází dle autora ke střetům akademické potřeby objektivní nezaujatosti s nutností řídit se určitou etickou tradicí.

Poslední dva příspěvky sekce již od této problematiky ustoupily

a věnovaly se přímo jednotlivým myslitelům a jejich koncepcím. Petr Kužel z Pedagogické fakulty Univerzity Karlovy se věnoval *Althusserovu pojetí ideologie a konstituce subjektu*. P. Kužel posluchačům přiblížil celkově nepříliš známou Althusserovu koncepci ideologie a ukázal, jakým způsobem ideologické státní aparáty podle Althussera zajišťují podřízení se individuů určité ideologii, čímž u nich dochází k vytvoření imaginárního vztahu k reálným podmínkám jejich existence. Toto podřízení se ideologické výzvě je podle Althussera zároveň procesem transformace „individuů“ na „subjekty“.

Miroslava Mináriková z Katedry filozofie Univerzity sv. Cyrila a Metoda v Trnavě hovořila o Henri Bergsonovi a představila jeho koncepci uzavřené a otevřené společnosti v souvislosti s otázkou společenského pokroku a dynamikou rozvoje společnosti. Mináriková se věnovala především charakterizaci obou zmíněných typů společnosti, a to především z hlediska jejich etického rozměru. Příspěvek *Uzatvorená a otvorená spoločnosť u H. Bergsona* ukončil sekci A a celou konferenci vůbec.

V sekci B zahajoval odpolední část konference Jiří Podhajský z Katedry filozofie ZČU s příspěvkem *Rok 1900 – Husserlova kritika psychologismu (a zrod fenomenologie)*. Podhajský představil především

první části Husserlových *Logických zkoumání (Prolegomena k čistě logice)* jako významný doklad proměn filosofie a vědy na přelomu devatenáctého a dvacátého století. Vedle výkladu Husserlovy kritiky psychologismu a relativismu Podhajský představil Husserlovo chápání čisté logiky, vědy a teorie. Zdůraznit se mimo jiné snažil ty Husserlovy myšlenky, jež nakonec vedly ke vzniku nové metody a filosofického směru, fenomenologie.

Veronika Nováková, studující rovněž na Katedře filozofie ZČU, se věnovala problematice příčin, zákonů, náhody a svobody, obecněji pak determinismu či indeterminismu, a to na základě studia přednášek německého fyzika a filosofa M. Plancka. Příspěvek s názvem *Problém kauzality ve fyzice i mimo ni pohledem Maxe Plancka* autorka z větší části věnovala právě popisu Planckova chápání zákona v souvislosti s lidským viděním světa.

Na pole humanitních věd zavedl účastníky konference příspěvek *K pojmu silného hodnotenia u Charlesa Taylora* Evy Prokešové z Filozofického ústavu Slovenské akademie věd. Ta představila Taylorovou kritiku naturalisticky orientované vědy, která není schopná reflektovat člověka v plnosti jeho vztahů k okolnímu světu, a charakterizovala samotný pojem silného hodnocení. Při jeho výkladu využila srovnání s pojmem slabého hodnocení, jež

ve svém základu využívá jistou hodnotovou neutralitu v přístupu ke světu.

Doktorand Katedry filozofie ZČU Marek Havlík vystoupil s příspěvkem *Mozková epistemologie: Rozšíření naturalizované epistemologie*. Zabýval se v něm rozšířením Quinovy naturalizované epistemologie, které provedl americký neurovědec Gerald Edelman. Jedná se o tzv. mozkovou epistemologii, *brain-based epistemology*, která sleduje nejnovější výzkum v oblasti neurovědy.

Poslední příspěvek v sekci B přednesla Jana Koišová z Filozofického ústavu SAV. V rámci tématu *Morálna filozofia a medicína* se zaměřila na možnosti praktické aplikace morální filosofie v oblasti medicíny a biomedicínského výzkumu. Představila několik vybraných etických koncepcí, které tvoří základ pro dnešní profesní medicínské etiky, např. pojem principu autonomie pacienta a informovaného souhlasu. Zvláště na posledním jmenovaném příkladě Koišová předvedla problematiku a náročnost takových otázek, které vznikají na pomezí (aplikované) vědy a filosofie. Poukázala přitom na nutnost pěstování tzv. etiky ctností, která je v rámci lékařské etiky bohužel stále opomíjena.

Jako celek měla konference vysokou úroveň, vedle kvalitních příspěvků nechyběla ani věcná

a kritická diskuse k jednotlivým přednášeným tématům. Materiály a další informace spojené s konferencí jsou dostupné z internetových stránek www.kfi.zcu.cz/akce.

///// recenze //////////////////////////////////

Harry COLLINS, *Gravity's Ghost: Scientific Discovery in the Twenty-first Century*. Chicago – Londýn: University of Chicago Press 2011, 187 s.

Libor Benda

Když známý americký fyzik Lee Smolin ve své kontroverzní knize¹ prohlásil, že současná fyzika je v potížích, vyvolal tím rozsáhlou debatu a jeho kniha se dočkala řady souhlasných i odmítavých reakcí. Za jeden z aktuálních příspěvků k této diskusi lze do jisté míry považovat i zatím poslední knihu britského sociologa Harryho Collinse s názvem *Gravity's Ghost: The Scientific Discovery in the Twenty-first Century* – přestože, jak napovídá její název, jejím tématem není Smolinem tolik kritizovaná teorie strun,

ale poněkud méně známá (avšak, jak se má čtenář možnost dovědět, neméně problematická) fyzika gravitačních vln.

Autor knihy, známý zejména v oblasti sociálních studií vědy a techniky (*science and technology studies*) a jako jeden z vůdčích aktérů sociologie vědeckého poznání (*sociology of scientific knowledge*) od samotných jejích počátků v sedmdesátých letech minulého století, se s touto monografií nedostává k fyzice gravitačních vln poprvé. Dosud neúspěšné úsilí vědců o detekci gravitačních vln, fyzikálního jevu předpovídaného Einsteinovou teorií relativity, je předmětem Collinsova sociologického zájmu od počátku jeho akademické kariéry a dalo by se říci, že se jedná o jeho celoživotní sociologický projekt, mezi jehož výstupy patří kromě celé řady kratších mikrosociologických studií také monumentální (více než devítisetstránková) práce *Gravity's Shadow: The Search for Gravitational Waves*,² jež mapuje takřka veškeré dění v oblasti detekce gravitačních vln v letech 1973–2003. Za tuto dobu se Collinsovi podařilo vybudovat si důvěru příslušné vědecké komunity a získat status jakéhosi jejího „kvazi-člena“, jak sám uvádí (s. 49), s téměř neomezeným přístupem

¹ Lee SMOLIN, *Fyzika v potížích: vzestup teorie strun, úpadek vědecké metody a co bude dál*. Praha: Argo – Dokořán 2009 [orig. 2006].

² Harry COLLINS, *Gravity's Shadow: The Search for Gravitational Waves*. Chicago – Londýn: University of Chicago Press 2004.